

KALBOS

Už poetą Archiją

12. Gal paklausi manęs, Gratijau, kodėl taip žaviuosi šiuo žmogumi. Todėl, kad jis teikia mums tai, kas po forumo triukšmo atgaivina dvasią ir pailsina rietenų nuvargintą mūsų klausą. Nejaugi manai, kad, kasdien sakydami kalbas, mes nepritrūktumėm žodžių – kai tokia klausimų įvairovė, – jei nelavintume proto mokslu, arba kad mūsų protas išlaikytų įtampą, jei nelavintume jo vėlgi tuo pačiu mokslu? Aš išties prisipažįstu, jog šiems užsiėmimams skiriu daug laiko. Tebūnie gėda tiems, kurie taip įniko į knygas, kad bendram labui nieko nebegali iš jų nei išpešti, nei pateikti viešam visų vertinimui. Tačiau ko gėdytis man, teisėjai, tiek metų gyvenančiam taip, kad niekuomet nei poilsis netrukdytų ateiti į pagalbą kiekvienam – ar jam grėstų pavojus, ar tektų ginti jo naudą, – nei malonumas nesutrukdytų, nei, pagaliau, miegas nesugaišino. 13. Tad kas gi galėtų man priekaištauti ar teisėtai piktintis, kad aš, nuolat atnaujindamas savo studijas, mokslui skiriu visą tą laiką, kurį vieni praleidžia tvarkydami savo reikalus, švenčių dienomis dalyvaudami reginiuose, mėgaudamiesi įvairiausiais malonumais ar tiesiog ilsindami kūną ir dvasią, kiti – gaisdami besaikėse puotose¹, pagaliau žaisdami kauliukais ar sviediniu²? Tai man juo labiau leistina, nes šie užsiėmimai ugdo mano iškalbą, kurios, kad ir kokia ji būtų, niekada nestigo patekusiems į pavojų draugams. Jei kam nors ji ir atrodo per menka, aš bent jau gerai žinau, iš kokio šaltinio semtis to, kas svarbiausia. 14. Juk jeigu aš, daugybės žmonių pamokymų bei literatūros kūrinių paveiktas, nuo pat jaunystės nebūčiau įsitikinęs, jog gyvenime nieko nėra labiau siektino už garbę ir šlovę – o šito siekiant per nieką reikia laikyti visas kūno kančias ir visus mirties bei tremties pavojus, – niekuomet dėl jūsų išgelbėjimo nebūčiau stojęs į tokias dažnas, tokias atkaklias grumtynes, niekuomet nebūčiau patyręs netikusių žmonių kasdienių išpuolių. Tačiau tokių pavyzdžių gausu knygoje, gausu išminčių posakiuose, gausu senovėje; visi jie liktų glūdėti tamsoje, jeigu jų nenušviestų literatūros šviesa. Juk kokią daugybę narsių vyrų paveikslų, sukurtų ne tik gėrėtis, bet ir jais sekti, paliko mums graikų bei lotynų rašytojai! Tvarkydamas valstybės reikalus visuomet turėjau juos prieš akis ir savo sielą bei protą ugdžiau mąstydamas apie žymius žmones.

VII. 15. Kas nors paklaus: „Kaip? Argi tie didžiavyriai, kurių žygdarbiai aprašyti knygoje, buvo gavę tavo taip giriamą išsilavinimą?“ Sunku būtų tai tvirtinti apie visus, tačiau gerai žinau, ką atsakyti. Sutinku buvus daug puikiomis dvasios savybėmis bei dorybėmis pasižymėjusių žmonių, kurie patys savaime, be išsilavinimo, iš prigimties turėdami kažką dieviška, buvo nuosaikūs ir rimti. Dar pridursiu, jog dažniau į šlovę atvesdavo įgimtos savybės be išsimokslinimo nei išsimokslinimas be įgimtų savybių. Vis dėlto drįstu teigti, kad kaskart, prie išskirtinių bei ryškių prigimties bruožų prisidėjus tam tikram intelektualiam pradui bei mokslo telkiamam išsiauklėjimui, atsirasdavo tai, kas yra tobula If nepakartojama. 16. Tarp tokių žmonių buvo tasai, kurį matė mūsų tėvai – dieviškasis Afrikietis³, tarp

¹ Paprastai vakariene (*caena*) prasidedavo 9 val. žiemą ir 10 val. vakaro vasarą (pagal mūsų laiko skaičiavimą 3–4 val. po pietų). Besaikės puotos (*convivia tempestita*), prasidedavusios pusiaudienį ir trukdavusios iki vidurnakčio, buvo smerktinos.

² Žaidimas kauliukais (*alea*) kaip azartinių žaidimų rūšis buvo uždrausti; įvairūs žaidimai sviediniu buvo labai paplitę

³ Publijus Kornelijus Scipionas Emilianas Afrikietis Jaunesnysis (*Africanus Minor*) (185–129), 147 ir 134 m. konsulas, 142 m. cenzorius, karvedys, pasižymėjęs Trečiajame pūnų kare, Kartaginos ir Numancijos nugalėtojas (*Numantinus*); puikus graikų kultūros žinovas ir puoselėtojas, siekęs sustiprinti jos įtaką Romoje. Tarp jo draugų (Scipiono būrelis) buvo filosofas Panaitijas, istorikas Polibijas, poetas Terencijus ir kiti.

tokių – Gajus Lelijus¹, Liucijus Furijus², kuo nuosaikiau bet santūriau žmonės, tarp tokių buvo ir narsiausias bei tiems laikams mokyčiausias vyras senasis Markas Katonas³. Jei literatūra nebūtų bent kiek jiems padėjusi įsigyti ir išsiugdyti tas dorybes, jie niekuomet, žinoma, nebūtų atsidėję mokslams. Net jeigu išsilavinimo vaisiai nebūtų tokie akivaizdūs, ir žmonės čia ieškotų vien malonumo, vis tiek, manau, tokį dvasios polinkį pripažintute esant patį žmoniškiausią bei kilniausią. Juk visi kiti užsiėmimai tinka ne kiekvienam laikui, ne kiekvienam amžiui, ne kiekvienai vietai, o literatūros studijos teikia peno jaunystėje, guodžia senatvėje, laimėje žmogų puošia, nelaimėje teikia prieglobstį ir paguodą, džiugina namie, neapsunkina svetur, budi kartu su mumis per naktis, kartu keliauja, kartu gyvena kaime.

VII. 17. Net jei mes patys negalėtume jų nei palytėti, nei protu paragauti jų teikiamo malonumo, vis tiek privalėtume žavėtis kituose žmonėse matydami jų rezultatus. Kieno iš mūsų širdis buvo tokia rūsti ir atšiauri, kad jos nesujaudino Roscijaus⁴ mirtis? Nors senas mirė, tačiau dėl savo nuostabaus meno ir vaidybos žavesio, rodės, niekada neturėjo mirti. Savo kūno miklumu jis pelnė didžiulę visų mūsų meilę: tad nejaugi nepripažinsime neįtikimo dvasios miklumo bei proto greitumo? 18. Kiek kartų, teisėjai, mačiau, kaip Archijas – pasinaudodsiu jūsų prielankumu, nes labai įdėmiai klausotės neįprastos mano kalbos, – kiek kartų mačiau, kaip jis, nepasirašęs nė vienos raidės, nepasirengęs, padeklamuodavo daugybę puikių eilių apie kaip tik tuo metu vykusius įvykius; kiek kartų jis, prašomas pakartoti, apie tą patį kalbėdavo tik pakeitęs žodžius ir sakinius! O tai, ką jis, kruopščiai apgalvojęs, parašydavo, mačiau, susilaukdavo tokio pripažinimo, jog jis pelnė senovės rašytojams prilygstančią šlovę. Kaipgi man jo nevertinti? Kaip juo nesizavėti? Kaip nelaikyti savo pareiga ginti jį visokiais būdais?

Iš žymiausių bei mokyčiausių žmonių esame patyrę, jog visos kitos profesijos remiasi mokymusi, patarimais bei įgudimu, o poetu esama iš prigimties, jį pažadina jo proto galios ir įkvepia tarsi kažin kokia dieviška jėga⁵. Todėl teisėtai mūsų garsusis Enijus⁶ poetus vadina šventais, nes jie, atrodo, mums yra patikėti lyg kokia dievų dovana ir malonė. 19. Taigi tebūnie jums, teisėjai, labiausiai išsilavinusiems žmonėms, šventas *poeto* vardas, kuris net barbarų kraštuose niekada nebuvo įžeidinėjamas. Uolos ir dykvietės atsiliepia į garsą, laukiniai žvėrys dažnai pasiduoda giesmės galiai ir nurimsta⁷; tad nejaugi mes, puikiausių pavyzdžių išauklėti, liksime nesujaudinti poeto balso?

Kolofono gyventojai sako Homerą esant jų piliečiu, chijiečiai jį laiko savo tautiečiu, savinasi jį ir Salamino gyventojai, o smirniečiai teigia, kad jis priklausęs jiems, net šventyklą savo mieste jam pastatė; taip pat daugelis kitų miestų dėl jo tarpusavyje rungtyniauja ir ginčijasi⁸. IX. Taigi svetimšalį

¹ Gajus Lelijus – Scipiono Jaunesniojo draugas ir jo legatas Afrikoje nei Ispanijoje; pramintas Išmintinguoju (*Sapiens*). Ciceronas jo vardu pavadino veikalą „Apie draugystę“ (*Laelius de amicitia*) ir minėjo kituose kūriniuose.

² Liucijus Furijus Filas, 136 m. konsulas, oratorius ir mokslininkas, Scipiono būrelio narys, vienas iš Cicerono dialogo „Apie valstybę“ dalyvių.

³ Markas Porcijus Katonas Vyresnysis Cenzorius (*Maior Superios Censorius*) (243–149), 195 m. konsulas, 184 m. cenzoriu, konservatorius, pagarsėjęs priešišku bet kokioms naujovėms, nesutaikomas Kartaginos priešas. Jo vardu pavadintas Cicerono veikalas „Apie senatvę“ (*Cato Maior de senectute*).

⁴ Kvintas Roscijus Galas (mirė 62 m.), garsiausias Romos aktorius, Roscijų šeimos atleistinis. Išlikusi Cicerono kalba „Už aktorių Roscijų“ (76 m.). Roscijus turėjo aktorių mokyklą, parašė teorinį veikalą, kuriame lygino oratorinį ir sceninį menus. Horacijus jį vadina Roscius doctus – mokytasis Roscijus.

⁵ Platonas poeto kūrybą laikė dievų įkvėpimu ar net savotišku pamišimu, o Demokritas teigė, jog blaiviai mąstantį poetą reikia nustumti nuo Helikono kalno.

⁶ Kvintas Enijus (239–169), vienas iš romėnų literatūros pradininkų, stambios istorinės poemos „Metraščiai“ tragedijų bei komedijų autorius, į romėnų literatūrą įvedė hegzametą. Remdamasis graikų literatūra, stengėsi sukurti savitą romėnų literatūrą. Iki Vergilijaus „Eneidos“ „Metraščiai“ buvo laikomi romėnų nacionaliniu epu. Išlikę fragmentai.

⁷ Pagal graikų mitą Dzeuso sūnaus Amfiarajo lyros garsai privertė akmenis judėti ir gultis į Tėbų misto sienas. Garsusis trakų dainius Orfėjas savo giesme sugebėjo nuramdyti laukinius žvėris ir visą gamtą.

⁸ Dėl teisės vadintis Homero gimtine rungtyniavo septyni miestai: Smirna, Chijas, Kolofonas, Salaminas, Argas, Rodas, Atėnai.

net po mirties jie stengiasi padaryti savo piliečiu vien dėl to, kad jis buvo poetas; tad nejaugi mes atstumsime šitą, esantį tarp gyvųjų, kuris ir savo noru, ir pagal įstatymus – mūsų, juo labiau, kad Archijas nuo seno visas savo pastangas bei sugebėjimus skyrė išgarsinti romėnų tautos garbei ir šlovei? Juk dar jaunuolis jis ėmėsi aprašinėti karą su kimbrais ir pelnė paties Gajaus Marijaus¹, gan rūščiai žiūrėjusio į tokius užsiėmimus, palankumą. 20. Vargu ar atsirastų žmogus, toks priešiškas mūzoms, kad savo darbų neleistų jamžinti eilėse. Sakoma, kad garsusis Temistoklis², žymiausias Atėnų vyras, paklaustas, kokio atlikėjo ir apskritai kieno balso jis klausosi su didžiausiu malonumu, atsakęs: „To, kuris labiausiai išaukština mano narsumą“. Dėl to ir minėtasis Marijus ypač vertino Liucijų Plocijų³, kuris, jo nuomone, galėjo išgarsinti jo darbus. 21. Karas su Mitridatu, didelis ir sunkus, su permainingu nepastovumu kariautas sausumoje ir jūroje, – visas jis aprašytas Archijo. Šios knygos išgarsina ne tik Liucijų Lukulą, narsiausią ir žymiausią vyrą, bet ir romėnų tautos vardą. Juk tai romėnų tauta, vadovaujama Lukulo, padarė prieinamą Pontą, nuo seno saugomą karalių galybės bei pačios gamtos ir vietovės; tai romėnų tautos kariuomenė, vedama to paties Lukulo, nedidelėmis pajėgomis sutriuškinusio nesuskaičiuojamas armėnų kariaunas; tai romėnų tautos nuopelnas, kad mums draugiškas Kisiko miestas ir vėlei Lukulo sprendimu buvo apsaugotas nuo karaliaus antpuolio ir išplėstas iš pačių karo nasrų; per amžius bus šlovinamas ir garbinamas tas nepakartojamas jūros mūšis ties Tenedu, kuomet, vadovaujant Liucijui Lukului, buvo sunaikinti priešų vadai ir nuskandintas jų laivynas; mums priklauso trofėjai⁴, mums – paminklai, mums – triumfai. Ir tie, kurie savo gabumais visa tai išaukština, kartu išgarsina ir romėnų tautos šlovę. 22. Brangus Afrikiečiui Vyresniajam⁵ buvo mūsų Enijus, todėl net Scipionų kapavietėje, manoma, pastatytas marmurinis jo atvaizdas; išties jo pašlovinimai ne tik tuos, kuriuos giria, bet ir visos romėnų tautos vardą puošia. Ligi pat dangaus iškelia Katoną, mūsų amžininko⁶ prosenelį; kartu didžiai pagerbia romėnų tautos darbus. Pagaliau visų Maksimų, Fulvijų, Marcellų⁷ išaukštinimas iš dalies juk liečia mus visus. X. Štai kodėl tą, kuris visa tai aprašė, rudijietį⁸, mūsų protėviai priėmė į bendruomenę; tad argi mes išbrauksime iš savo bendruomenės šį heraklėjietį, daugelio miestų geidžiamą, tačiau šiame mieste pagal įstatymus įsikūrusį?

23. Jeigu kas mano, kad graikiškos eilės teikia mažesnę šlovę nei lotyniškos, didžiai klysta, nes graikiškai skaito kone visuose kraštuose, o lotyniškai – tik savoje, gana siauroje teritorijoje⁹. Todėl jeigu žygiai, kuriuos atlikome, atsiremia į pačius pasaulio pakraščius, turime trokšti, kad ten, kur nuskrieja mūsų rankos paleista strėlė, prasiskverbtų ir mūsų garsas bei šlovė; juk jei tai svarbu

¹ Gajus Marijus, 7-kart konsulas, nugalėjo karalių Jugurtą 106 m., kimbrus 102 m. ir teptonus 101 m.

² *Temistoklis* – V a. per. Kr. Atėnų politikas ir karvedys, įtikinęs piliečius pastatyti galingą laivyną ir 480 m. ties Salaminu nugalėjęs persus.

³ Liucijus Plocijus Galas, I a. per. Kr. Gramatikas, sukūręs vieną iš pirmųjų lotyniškų retorikos mokyklų.

⁴ *Trofėjas* – mūšio lauke pastatytas paminklas, paskirtas kuriam nors dievui. Tai buvo iš priešų atimtų ginklų krūva arba stulpas (kuriam ilgainiui buvo suteikta žmogaus kūno forma), apkabinėta priešų ginklais. Be to, romėnai dažnai statydavo įvairių formų paminklus (*arcas, columna, tribunal*) Kapitolijuje karvedžių nugalėtojų garbei. Jūrų mūšio trofėjai – priešo laivų pirmgaliai, statomi ant jūros kranto.

⁵ Scipionų kapavietė buvo prie Apijaus kelio, netoli Romos.

⁶ Markas Porcijus Katonas Jaunesnysis Utikietis (*Minor Uticensis*), Katono vyresniojo (paaišk. 37) proanūkis, 62 m. liaudies tribunus, respublikonas konservatorius, Cezario priešas.

⁷ Kalbėdamas apie Fulvijus, Ciceronas gali turėti galvoje Flakų arba Nobiliorų šeimos atstovus: Kvintas Fulvijus Flakas, 4-kart konsulas (237–209), 231 m. cenzorius, 213 m. išgelbėjo Romą, kuriai grasino Hanibalas; Markas Fulvijus Nobilioras, 189 m. būdamas konsulu nugalėjo aitolus. Enijus lydėjo jį žygio į Aitoliją metu ir gavo Romos pilietybę jo sūnų Marko ir Kvinto padedamas.

⁸ *Rudijos* (*Rudiae*, dab. Rutigliano) – miestas Apulijoje tarp Venuzijos ir Brundizijaus, poeto Einijaus gimtinė.

⁹ Jau nuo Aleksandro Makedoniečio laikų graikų kalba tapo tarptautine; ji buvo paplitusi ir visoje Romos valstybėje. Lotynų kalba plito kartu su Romos ekspansija, iš pradžių Apeninių pusiasalyje, vėliau provincijoje. Italijoje ji ypač paplito po to, kai sąjunginiams miestams buvo suteikta Romos pilietybė. Vietinės italikų kalbos (oskų, umbrų, samnitų ir kt.) dar ilgai buvo reikšmingos.

tautomis, apie kurių darbus rašoma, juo labiau svarbu tiems, kurie dėl šlovės rizikuoja savo gyvybe: jų žygių aprašymas bus didžiausias paskatinimas nepaisyti pavojų ir iškęsti vargus.

24. Kiek daug savo žygių aprašinėtojų, pasakojama, turėdavęs Aleksandras Didysis¹. Vis dėlto, stovėdamas prie Achilo kapo Sigėjuje², jis ištarė: „O laimingasis jaunuoli, kurio narsumo dainiumi tapo Homeras!“ Iš tiesų, jei nebūtų buvusi parašyta „Iliada“, tas pats kapas, priėmęs Achilo kūną, būtų palaidojęs ir jo vardą. Kaip? Argi ir mūsų Didysis³, kurio narsa prilygo sėkmei, karių sueigoje neapdovanojo Teofano Mitilėniečio, savo žygių aprašytojo, ir mūsų vyrai, narsūs, tačiau nemokyti kaimiečiai kariai, paveikti šlovės saldybės, argi tam nepritarė audringais šūksniais, tarsi ir jiems iš dalies būtų skirtas tasai pagerbimas?

25. Vadinasi, jei Archijas pagal įstatymus nebūtų Romos pilietis, reikia manyti, jis neįstengtų pasiekti, kad koks nors imperatorius jam dovanotų pilietybę?! Sula, dalydamas jas ispanams ir galams, jo prašymą, žinoma, atmestų! Tas pats Sula, kuris, kaip žinome, kartą karių sueigoje, kuomet prastas poetas iš liaudies pakišo jam knygelę su epigrama jo garbei (epigrama vadintina tik todėl, kad joje kaitaliojosi skirtingo ilgio eilutės)⁴, tučtuojau įsakė įteikti jam apdovanojimą iš tų daiktų, kuriuos tuo metu pardavinėjo, su sąlyga, kad niekada daugiau nerašytų. Nejaugi tas, kuris blogo poeto uolumą vis dėlto laikė vertą nors ir nedidelio apdovanojimo, nebūtų pasistengęs savęspatraukti Archijo, gebančio puikiai rašyti ir turinčio nepaprastą iškalbos dovaną?! 26. Kaip? Nejaugi Archijas nebūtų išsirūpinęs pilietybės – pats ar per Lukulus – iš Kvinto Metelo Pijaus, artimo jam žmogaus, daugeliui dovanojusio pilietybę? Juk pastarasis taip troško, kad jo darbai būtų aprašyti, jog klausydavosi net poetų, kilusių iš Kordubos⁵, kalbančių kažin kaip įmantriai ir mums neįprastai.

XI. Nereikia slėpti to, ko negalima nuslėpti, ką dera atvirai pasakyti: visus mus vilioja garbė, visi iškilūs žmonės labiau už kitus veržiasi į šlovę. Ir garsūs filosofai net ant tų knygų, kuriose kalba apie panieką šlovei, užrašo savo vardą; jie nori būti minimi ir garbstomi už tuos veikalus, kuriuose niekina išaukštinimą bei garbinimą. 27. Decimas Brutus⁶, žymus vyras ir imperatorius, pastatytų šventyklų bei paminklų prieigas išpuošė savo artimiausio draugo Akcijaus⁷ eilėmis. O Fulvijus⁸, kuris lydėdamas Enijaus kariavo su etolais, nedvejodamas karo grobį paskyrė mūzoms. Todėl mieste, kuriame imperatoriai, galima sakyti, dar nė ginklų nepadėję skuba pagerbti poetų vardus ir mūzų šventyklas, tokiam mieste togas nešiojantys⁹ teisėjai neturėtų būti priešiški mūzų pašlovinimui bei poetų išgelbėjimui.

28. Kad šitai noriau padarytumėte, teisėjai, save pateiksiu kaip pavyzdį ir jums prisipažinsiu apie savo šlovės troškimą, galbūt pernelyg didelį, tačiau garbingą. Juk Archijas jau ėmėsi eilėmis aprašyti tuos darbus, kuriuos aš, būdamas konsulu, kartu su jumis nuveikiau dėl šito miesto, mūsų galybės, dėl piliečių gyvybių ir visos valstybės išgelbėjimo. Pasiklausęs eilių apie tai, aš paraginau jį užbaigti

¹ Aleksandrą Makedonietį jo žygiuose lydėjo rašytojai Kalistenis, Onesikritas, Aristobulas, Kleitarchas, Anaksimenas; Aleksandras karvedys Plotemajas taip pat parašė atsiminimus.

² *Sigeum* – iškyšulys ir miestas Troadėje, kur pagal mitą buvo Achilo kapas.

³ Gnėjui Pompėjui buvo suteikta pravardė Didysis (*Magnus*).

⁴ Epigrama (gr. Užrašas) – eiliuotas užrašas ant paminklo, meno kūrinio, dovanos dievams ir pan. Apie IV a. per. Kr. Prarado savo pirminę užrašo funkciją ir tapo savarankišku įvairaus turinio literatūros žanru. Paprastai epigramos buvo rašomos eleginiu distichu – metru, kuriame kaitaliojasi hegzometro ir pentometro eilutės. Poetas įteikė Sulai epigramą, kuomet šis pardavinėjo konfiskuotą turtą.

⁵ *Corduba* (dab. Kordova) – miestas Betikoje (Ispanija).

⁶ Decimas Junijus Brutus Galekas (*Gallaecus*), 138 m. konsulas, būdamas Ispanijos vietininku nugalėjo luzitanus ir galekus, 132 m. gavo triumfą.

⁷ Liucijus Akcijus (g. 170 m.) garsus Romos tragikas. Jo tragedija preteksta „Brutas“ parašyta Decimo Junijaus Bruto triumfo proga. Išlikę jo kūriniai fragmentai.

⁸ Markas Fluvjus Nobilioras pastatė Herkulio ir Mūzų šventyklą.

⁹ Originale sunkiai išverčiamas žodžių sąskambis *togatus* – *armatus*. *Togatus* – apsivilkęs toga, t. y. Romos pilietis taikos metu. Antonimas *armatus* – apsiginklavęs.

darbą, nes man pasirodė, jog tai svarbu ir malonu. Mat dorybė nereikalauja jokio kito atpildo už triūsą, išskyrus garbę bei šlovę; jeigu šitai iš mūsų atimtų, dėl ko gi, teisėjai, kęstume tokius sunkumus per tokį menką ir trumpą mūsų gyvenimą? Iš tiesų, jei žmogus negalvotų apie ateitį ir jei visus savo sumanymus įspraustų į tas siauras ribas, kurios apibrėžia mūsų gyvenimo tarpsnį, jis nekamuotų savęs tokiais sunkiais darbais, neužsikrautų tiek rūpesčių ir nemigos, taip dažnai nekovotų dėl savo gyvybės. O dabar kiekvieno doro žmogaus širdyje gyva kažin kokia jėga, dieną naktį kurstanti jo sielą garbės troškimu ir primenanti, jog mūsų vardo atminimas neturi pasibaigti kartu su gyvenimu, bet turi likti gyvas ateinančioms kartoms. XXI. 30. Tad nejaugi visi mes, prisidedantys prie valstybės valdymo, statantys savo gyvybę į pavojų ir patiriantys tiek sunkumų, pasirodysime esą tokie silpnadvasiai, jog patikėsime visa mirsiant kartu su mumis, iki paskutinio atodūσιο nepažinusiais nei ramybės, nei poilsio? Jei daugelis garsių žmonių pasistengė palikti po savęs statulas bei atvaizdus, parodančius ne sielą, o kūną, argi mes neprivalome kur kas labiau siekti, kad išliktų mūsų sumanymų bei dorybių paveikslas, meniškai sukurtas žmonių, apdovanotų ypatingais gabumais? Bent jau aš, kad ir ką dariau, tai darydamas maniausi sėjas amžino atminimo sėklas, išsibarstančias po visą pasaulį. Galbūt po mirties aš nebejausiu šio atminimo, galbūt, kaip manė išmintingiausi žmonės, jis bus susijęs su kuria nors mano sielos dalimi, – o kol kas mėgaujuosi apie tai mąstydamas ir puoselėdamas tokią viltį.

31. Taigi, teisėjai, išgelbėkite žmogų, tikrai garbingą (tai, kaip matote, patvirtina ir aukšta jo draugų padėtis, ir jų draugystės senumas) ir nepaprastai talentingą (tai matyti iš to, kad jo draugystės siekė patys talentingiausi); o jei kalbėtume apie bylą, jos teismą įrodo įstatymas, municipaliaus autoritetas, Lukulo liudijimas, Metelo sąrašai.

Šitaip susiklosčius aplinkybėms, prašau jūsų, teisėjai, jei tokiuose varguose bent kiek padėti gali ne tik žmonės, bet ir dievai, į savo globą priimti tą, kuris visada šlovino jus, jūsų imperatorius, romėnų tautos žygdarbius, kuris žada įamžinti nesusenus pavojus, valstybės viduje grėsusius man ir jums, vieną iš tų žmonių, kurie visų vadinami ir laikomi šventais; verčiau tegul jūsų gailėstingumas jo likimą palengvina negu žiaurumas sužeidžia.

32. Kad aš trumpai ir paprastai, kaip esu pratęs, išdėščiau bylos esmę, šitai, neabejoju, susilaukė visų pritarimo; kad aš, kalbėdamas apie Archijo gabumus bei apskritai apie jo užsiėmimus, nukrypau nuo teisminės kalbos taisyklių, jūs, teisėjai, tikiuosi, nesupykote; o kad tasai, kuris vadovauja teismui, tam pritarė – esu visiškai įsitikinęs.

Prieš Marką Antonijų

[...]

XII. Man norėtusi, tėvai senatoriai, kad Marso legiono kariams bei tiems, kurie kartu kariaudami žuvo, būtų pastatytas kuo didingiausias paminklas. Neįtikėtina dideli šio legiono nuopelnai valstybei: jis pirmasis atsiskyrė nuo Antonijaus plėšikų, jis užėmė Albą, jis perėjo į Cezario pusę, į jį narsumu lygiuodamasis ketvirtasis legionas pelnė nemažesnę šlovę. Ketvirtasis nugalėtojas neprarado nė vieno kario; iš Marso legiono kai kurie krito pačiame pergales svaigulyje. O palaiminta mirtis, kuomet tai, kas mūsų prigimčiai skirta, tėvynei atiduodama! 32. Iš tiesų, manau, jūs buvote gimę tėvynei, jūs, vardą gavę iš Marso, kad atrodytų, jog tas pats dievas šitą miestą gentims, o jus – šitam miestui sukūrė¹. Bėgančiojo mirtis – gėdinga, nugalintojo – šlovinga. Juk pats Marsas įpratęs iš kautynių

¹ Pagal tradiciją Romulas ir Remas, Romos įkūrėjai, buvo laikomi dievo Marso ir Albos Longos miesto vestalės Rėjos Silvijos (Ilijos) sūnumis.

lauko pasiimti narsiausiąjį. Anie nedorėliai, kuriuos jūs išžudėte, net tarp mirusiųjų kentės bausmę už brolių žudystę, o jūs, paskutinį atodūsi iškvėpę pergalės akimirka, pelnėte vietą dorųjų buveinėje¹. Trumpas prigimties mums skirtas gyvenimas, tačiau amžinas kilniai paaukoto gyvenimo atminimas. Jei jis nebūtų už šį gyvenimą ilgesnis, argi atsirastų toks beprotis, kuris per baisiausius vargus bei pavojus veržtųsi į didžiausią garbę bei šlovę? 33. Puiki buvo jūsų dalis, drąsuoliai, kol buvote gyvi, o dabar liks šventas jūsų atminimas, kadangi nei nūnai gyvenančiųjų užmarštis, nei ateinančių kartų nutylėjimas neįstengs palaidoti jūsų narsumo, kai senatas ir romėnų tauta, galima sakyti, savo pačių rankomis pastatys jums nemirtingą paminklą. Mūsų gausios kariuomenės karuose su pūnais, galais, italikais ne kartą pelnė didžią šlovę, tačiau nė viena nebuvo šitaip pagerbta. O kad galėtume dar daugiau jums padaryti! Juk jūsų nuopelnai vis tiek keleriopai didesni. Jūs atstūmėte nuo miesto šėlstantį Antonijų, jūs jį atbloškėte, sumaniusį sugrįžti. Todėl jums bus pastatytas didingas paminklas bei iškaltas užrašas, amžinas liudytojas dievų įkvėpto narsumo, ir niekada nenušlys dėkingumo kupinos kalbos tų, kurie regės šį paminklą ar girdės apie jį. Taip mainais už mirtingą gyvenimą jūs pelnėte nemirtingumą. XIII. 34. Kadangi mes, tėvai senatoriai, atliekame pareigą geriausiems ir drąsiausiems piliečiams pastatydami garbės paminklą, paguoskime ir jų artimuosius. Jų tėvams geriausia paguoda bus tai, kad valstybei pagimdė narsius gynėjus, vaikams, – kad savo šeimoje turės narsumo pavyzdį, žmonoms, – kad neteko tokių vyrų, kuriuos labiau dera šlovinti nei jų gedėti, broliams, – kad patikės esą panašūs į juos ne tik kūnu, bet ir dorybėmis. O kad savo siūlymais bei nutarimais galėtumėm jiems visiems ašaras nušluostyti! Kad būtų įmanoma valstybės vardu kreiptis į juos tokia kalba, kurios dėka jie pamirštų savo sielvartą bei skausmą ir net imtų džiaugtis tuo, kad iš daugybės įvairių mirties rūšių, nuolat grasinančių žmonėms, jų artimųjų daliai teko pati gražiausia: jie neguli nepalaidoti ir apiešti (nors ir tokia mirtis už tėvynę nėra apgailėtina), jie nesudeginti po vieną ant laužų šen bei ten atliekant vargas laidotuvių apeigas, bet ilsisi po antkapium, pastatytu valstybės lėšomis, po statiniu, visiems laikams turėsiančiu būti Dorybės altoriumi. 35. Todėl didžiausia paguoda jų artimiesiems bus tai, jog tas pats paminklas liudys ir savųjų narsumą, ir romėnų tautos dėkingumą, ir senato ištikimybę žodžiui, ir žiauriausio karo prisiminimą: jei šiame kare kariai nebūtų pasižymėję tokiu narsumu, tuomet per Antonijaus sukeltą brolių žudystę būtų išnykęs romėnų tautos vardas. Taip pat manau, tėvai senatoriai, jog apdovanojimais, kuriuos, atstačius tvarką valstybėje, pažadėjome suteikti kariams, likusiems gyviems ir nugalėjusiems, atėjus laikui su kaupiu yra atmokėtini; o jei kai kurie iš tų, kam buvo žadėta, žuvo už tėvynę, tuomet, manau, tie patys apdovanojimais jų tėvams, vaikams, žmonoms, broliams sutelktini.

XIV. 36. Kad pagaliau apibendrinčiau savo mintį, siūlau štai ką: „Kadangi Gajus Pansa, konsulas ir imperatorius, padarė pradžią susirėmimui su priešais, o tame mūšyje ir Marso, ir naujokų legionai nuostabiu, neįtikimu narsumu apgynė romėnų tautos laisvę, o Pansa, konsulas ir imperatorius, pačioje priešų tankmėje besikaudamas buvo sužeistas; kadangi Aulas Hircijus, konsulas ir imperatorius, išgirdęs apie kautynes bei sužinojęs, kas įvyko, kupinas drąsos ir ryžto išvedė iš stovyklos kariuomenę, užpuolė Marką Antonijų bei priešų kariuomenę ir jo pajėgas naikintė sunaikino, savo kariuomenę taip išsaugojęs, jog nė vieno kario nepasigedo; 37. kadangi Gajus Cezaris, propretorius ir imperatorius, savo sumanumu bei uolumu sėkmingai apgynė stovyklą ir prie stovyklos prisiartinusias priešų pajėgas sumušė ir sunaikino, – dėl šių priežasčių senatas mano ir pripažįsta, kad trijų imperatorių narsumo, įsakymų, sumanumo, tvirtumo, ištvėrmės, dvasios stiprybės bei sėkmės dėka romėnų tauta buvo išvaduota nuo gėdingiausios ir žiauriausios vergystės. Kadangi jie, kovodami ir savo gyvybę pavojun statydami, apsaugojo valstybę, miestą, nemirtingųjų dievų

¹ Elisijaus laukai – graikų mitologijoje amžino pavasario šalis vakariniame žemės pakraštyje arba Hado karalystėje, į kurią patenka atliktais žygdarbiais ar dvasios savybėmis nusipelnusių žmonių vėlės.

šventykla, visų piliečių turtą bei nuosavybę, taip pat jų vaikus, – už šiuos žygdarbius, dorai, drąsiai ir sėkmingai nuveiktus, Gajus Pansa ir Aulas Hircijus, konsulai ir imperatoriai, – vienas iš jų ar abu kartu, arba, jei jų nebus, miesto pretorius Markas Kornutas, – privalo surengti penkiasdešimties dienų padėkos iškilmes visose šventyklose.

38. Legionų narsumas pasirodė esąs vertas garsiausių imperatorių, tad visa, ką senatas anksčiau buvo pažadėjęs mūsų legionams ir kariuomenei, su didžiausiu uolumu įvykdys po to, kai bus atstatyta tvarka valstybėje; kadangi Marso legionas pirmasis susirėmė su priešais, ir su pranašesnėmis jų pajėgomis taip kovėsi, jog pats, maža nuostolių tepatyręs, jų daugybę išžudė, ir kariai nedvejodami atidavė gyvybę už tėvynę; kadangi kitų legionų kariai taip pat narsiai pasitiko mirtį vardan romėnų tautos gerovės ir laisvės, – senatas nutaria, kad Gajus Pansa ir Aulas Hircijus, abu konsulai ir imperatoriai, – abu kartu arba vienas iš jų, kaip jiems atrodys tikslinga, – pasirūpintų pastatyti kuo didingiausią paminklą tiems, kurie praliejo kraują už romėnų tautos gyvybę, laisvę, turtą, už miestą bei nemirtingųjų dievų šventyklą, ir kad įsakytų miesto kvestoriams šiam reikalui duoti, paskirti ir išmokėti reikalingus pinigus, kad ateinančioms kartoms liktų amžinas atminimas apie žiauriausių priešų nusikaltimą bei dievų įkvėptą karių narsumą; kad apdovanojimai, kuriuos senatas anksčiau skyrė kariams, būtų suteikti tėvams, vaikams, žmonoms, broliams tų, kurie šiame kare krito už tėvynę, kad jiems būtų atiduota tai, ką patiems kariams būtų reikėję duoti, jei būtų likę gyvi tie, kurie savo mirtimi pelnė pergalę”.

Markas Tulijus Ciceronas, *Kalbos*, sudarė, pratarmę ir įvadinį straipsnį parašė Eugenija Ulčinitė, Vilnius: Pradai, 1997, p. 221–226, 227–228, 241–245.